

Відзив

на дисертаційну роботу

Баранника Андрія Вікторовича

«Гірсько-лучно-буроземні ґрунти

Свидовецького і Чорногірського масивів Українських Карпат»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук зі спеціальності 11.00.05 - біогеографія та географія ґрунтів

Актуальність теми. Свидовецький і Чорногірський масиви Українських Карпат належать до найбільш специфічних регіонів нашої країни, адже це території з найвищими в Україні гіпсометричними рівнями й особливо яскравим проявом субальпійських та альпійських ландшафтів із характерним для них буроземоутворенням.

Не дивлячись на наявні результати ґрунтознавчих досліджень в Українських Карпатах, ґрунти субальпійських та альпійських ландшафтів ще потребують більш глибокого вивчення, уточнень, адже, наприклад, лише в Національному атласі України (2007 р.) для цієї найвищої частини України назви ґрунтів на картах ґрунтового покриття (за авторства ґрунтознавців із Інституту ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського) і картах ландшафтів (за авторства професора Львівського національного університету А.В. Мельника) подаються неоднаково, - як дерново-буроземні та гірсько-лучні в першому випадку, і як гірсько-лучно-буроземні та гірсько-торфово-буроземні щебенюваті в другому випадку. Така неоднозначність ще більше підсилюється картою-схемою ґрунтового покриття Українських Карпат за авторства ґрунтознавців Львівського національного університету на чолі з професором С.П. Позняком (2010 р.), де в якості домінуючих ґрунтів, для досліджуваного регіону, зазначені бурі гірсько-лісові, дерново-буроземні та гірські лучні ґрунти.

Проте не лише теоретичні проблеми актуалізують проблему, яку досліджував А.В. Баранник. Наявність все більшого антропогенного пресингу,

навіть на ці середньогірні й високогірні території України, обумовлює необхідність все більш глибоких географічних досліджень, зокрема ґрунтознавчого характеру, що власне й було здійснено дисертантом.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій та ступінь їх обґрунтованості. А.В. Баранником у ґрунтово-класифікаційному відношенні впроваджено поняття І.М. Гоголева «гірсько-лучно-буроземні ґрунти», яке він уживав стосовно ґрунтів "субальпійських та альпійських луків». У зв'язку із цим А.В. Баранник докладно проаналізував існуючі підходи науковців щодо особливостей формування і поширення таких ґрунтів, обґрунтував хронологічну періодизацію ґрунтово-географічних досліджень гірсько-лучно-буроземних ґрунтів, а також довів доцільність внесення таких ґрунтів до існуючих ґрунтознавчих класифікаційних систем, зокрема до субстантивно-генетичної класифікації ґрунтів України.

Дисертантом також уперше для досліджуваного регіону визначені енергетичні та термодинамічні параметри гірсько-лучно-буроземних ґрунтів, проаналізовані оптичні властивості гумусових кислот цих ґрунтів, здійснена оцінка ґрунтоутворювального потенціалу літологічного складу гірських порід, на яких сформовані гірсько-лучно-буроземні ґрунти. З цією метою автор провів у межах Свидовецького і Чорногірського масивів дуже детальні, глибокі дослідження, що підтверджено численним фактичним матеріалом у вигляді аналітичних міркувань, розрахунків, графічних матеріалів, фотознімків. Важливо, що об'єктом таких досліджень слугували не лише ґрунти, але й певні рослинні асоціації, окремі угруповання рослин, завдяки яким формуються специфічні риси гірсько-лучно-буроземних ґрунтів.

Окрім цього, дослідник, вірогідно вперше, з огляду на наявність специфічного номадного тваринництва, застосував поняття «номадні ландшафти», яке, принаймні в існуючих класифікаціях антропогенно трансформованих ландшафтів, не застосовувалося, хоча близькі до нього поняття, наприклад «пасовищно-дигресійні ландшафти», є широко відомими у ландшафтознавстві. Проте головним тут є те, що дослідник на численному

грунтознавчо-параметричному фактичному матеріалі довів специфіку антропогенно модифікованих гірсько-лучно-буроземних ґрунтів.

Ступінь обґрунтованості висновків дисертації. Подані в кінці наукової праці висновки (с. 165-170) є досить обґрунтованими, вони базуються на належно осмислених теоретичних матеріалах та значній кількості польових і лабораторно-аналітичних досліджень.

Достовірність фактичного матеріалу. Поданий в дисертації матеріал ґрунтується на опрацюванні значної кількості літературних матеріалів (179 джерел), а також фактичному матеріалі, отриманому дисертантом особисто під час проведення польових досліджень на п'яти модальних ділянках, в межах яких було закладено 15 ґрунтових розрізів із відповідним відбором зразків для проведення 19 видів лабораторних аналізів. Здійснені дослідження виконані згідно існуючих методик, що в дисертації підкріплюється відповідними поясненнями.

Результати польових, лабораторних, картографічних та статистичних досліджень автор наводить у вигляді численних табличних і графічних матеріалів, які подаються як у текстовій частині роботи (всього 5 картосхем, 15 таблиць, 21 рисунок), так і в чотирьох додатках, що представлені на 55 сторінках, серед яких таблиці, кругові діаграми, описи розрізів та фотографії місць проведення ґрунтознавчих досліджень, зокрема ґрунтових розрізів.

Значущість дисертаційного дослідження для науки і практики. Дисертаційне дослідження А.В. Баранника носить яскраво виражений науково-пізнавальний та певною мірою практично значимий характер, особливо в контексті поглиблення знань про ґрунтові властивості субальпійських та альпійських ландшафтів Українських Карпат. Наявний фактичний матеріал дослідника у подальшому може бути використаний при бонітуванні й ґрунтово-екологічній оцінці та діагностиці й класифікації ґрунтів середньогірних та високогірних регіонів України. Фактичний матеріал та теоретичні обґрунтування дисертаційної роботи можуть бути підставою для коректування

існуючих картографічних матеріалів, як суто ґрунтознавчого, так і загалом фізико-географічного змісту.

Повнота відображення наукових положень, викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Із теми дисертаційної роботи протягом 2014-2017 рр. автором опубліковано у фахових наукових виданнях чотири одноосібні статті та сім наукових статей у співавторстві, в тому числі одна робота в академічному виданні Республіки Польща. Окрім цього, п'ять одноосібних наукових праць дослідника знайшли місце в інших наукових виданнях та матеріалах конференцій. Праці А.В. Баранника повністю присвячені темі дисертаційної роботи і достатньо повно розкривають її головні позиції.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Автореферат дисертації є ідентичним змісту дисертаційної роботи. Він являє собою рукопис, опублікований на 20 сторінках, має чітко окреслені складові. Основний зміст роботи в авторефераті поданий на 10 сторінках і проілюстрований карто-схемою просторової локалізації ґрунтових розрізів гірсько-лучно-буроземних ґрунтів Свидовецького та Чорногірського масивів, а також трьома таблицями, які відображають загальні фізичні та фізико-хімічні властивості гірсько-лучно-буроземних ґрунтів досліджуваного регіону. Висновки, що зазначені в авторефераті дисертації є ідентичними висновкам текстової частини самої дисертаційної роботи.

Зауваження щодо змісту дисертації.

1. Наявність непослідовності по відношенню до питань методології та методики роботи, оскільки як у вступній частині дисертації, так і в авторефераті цієї наукової роботи принижена роль методології, адже методологічні засади дисертації зазначені як складова методів дослідження, хоча в тексті дослідження другий розділ названий «Методологія та методика вивчення гірсько-лучно-буроземних ґрунтів». У цьому ж методологічному контексті варто було б додати, що робота підготовлена не лише на основі

процесно-генетичної парадигми, але й на засадах орогенетичної зональності, що червоною лінією проходить по всьому тексту дисертації.

2. Зміст підрозділу 1.3 «Періодизація досліджень ґрунтового покриву гірсько-лучної зони Українських Карпат» більш логічно було б подати перед підрозділом 1.2 «Ґрунтовий покрив Свидовецького та Чорногірського масивів», адже представлене в 1.2 сучасне (до дисертації автора) розуміння особливостей ґрунтового покриву досліджуваної території логічно впливає зі змісту підрозділу «Періодизація досліджень...».

3. Підрозділ 1.1 «Чинники ґрунтоутворення» за змістом є значно ширшим, ніж лише щодо чинників ґрунтоутворення, адже розпочинається він показом місця Свидовецького та Чорногірського масивів у типолого-індивідуальній структурі ландшафтів Українських Карпат (с. 11-13), продовжується характеристикою геологічної будови Українських Карпат і зокрема досліджуваної території (с. 14-17), аналізом орографії, гіпсометрії й особливостей морфоструктур Свидовецького та Чорногірського масивів (с. 18-22), розглядом сучасного клімату та палеогеографічних етапів формування Українських Карпат (с. 22-29), а також детальним аналізом вертикальної поясності рослинного покриву досліджуваних масивів (с. 30-34). Поняття «фактори», «чинники» тут мимохідь з'являються лише після 11 сторінок геокомплексної й частково геокомпонентної характеристики території дослідження. Такий підрозділ чітко не підкреслює наявну систему чинників, не ранжує їх за ступенем значення для процесів ґрунтоутворення, на них також не зацентрована увага і у висновках дисертації. Тут ми маємо геокомпонентну та частково геокомплексну (ландшафтну) характеристику території дослідження, що власне є необхідним для будь-якої регіональної географічної роботи, відтак змісту підрозділу мала б відповідати адекватна назва. Окремо слід зазначити, що автор майже проігнорував аналіз ролі експозиційного чинника на процеси ґрунтоутворення, хоча при розгляді місць закладання ґрунтових розрізів дисертант зазначав специфіку їх локалізації (табл. 2.1), згадував про дуже

суттєву неоднаковість потужності снігового покриву, кількості атмосферних опадів (с. 24, 26) на схилах різної експозиції.

З огляду на фактор експозиційності викликає сумнів правильність показу в межах Свидовецького масиву поширення навколо гірсько-лучно-буроземних ґрунтів бурих гірсько-лісових неглибоких щебенюватих ґрунтів, адже якщо існує асиметрія виділів ґрунтів у межах Чорногірського масиву, що показано автором на картосхемі 2.1 (с. 68), то логічно очікувати приблизно таку ж ситуацію й стосовно Свидовецького масиву.

4. Автор дисертації в якості наукової новизни зазначає, що обґрунтовано необхідність в субстантивно-генетичній класифікації ґрунтів України, в класі «постлітогенні ґрунти», гірсько-лучно-буроземні ґрунти відносити до самостійного типу перегнійно-буроземних ґрунтів. Проте такій важливій тезі чомусь не знайшлося місця у загальних висновках до дисертації, цього немає і в авторефераті дисертації, хоча у висновках до розділу 5 ця теза фігурує. В тексті дисертації автор намагався з'ясувати місце гірсько-лучних ґрунтів в різних класифікаційних системах, в тому числі в міжнародній довідковій базі ґрунтів (WRB), відтак логічно було б побачити міркування автора щодо вірогідного місця досліджуваних ґрунтів у тій же системі WRB.

5. У висновках до дисертації (пункт 1, с. 165) автор зазначає, що по відношенню до території дослідження *«фаціальні особливості розподілу опадів та температури визначаються орографічним чинником»*. Із такою тезою погодитись не можна. По-перше, це питання окремо в дисертації не розглядалося, по-друге, виявити на такому низькому (фаціальному) рівні роль орографічного чинника щодо розподілу опадів і температури хоча і можна, але це потребує окремих досліджень, про що в даній роботі не йдеться. Скоріш за все автор тут мав на увазі особливості фаціального розподілу по відношенню до рослинного і ґрунтового покривів, можливо по відношенню до диференціації літологічного складу гірських порід. Якщо в такому контексті, то тоді безумовно слід згадувати про орографічний фактор.

6. Робота містить ряд неточностей щодо понятійно-термінологічного апарату (сс.. 22, 29, 42, 78, 151) та помилок суто технічного характеру, починаючи з титульної сторінки і закінчуючи висновками.

Загальний висновок. Не дивлячись на наявність зазначених зауважень, подана для відзиву дисертація є завершеним науковим дослідженням і в головному відповідає вимогам, що ставляться до змісту та оформлення кандидатських дисертацій. Головно, що дисертант отримав новий фактичний матеріал, освоїв методики проведення наукових досліджень, зумів проаналізувати фактичний матеріал і зробити важливі висновки. З огляду на здійснене автором, наявні здобутки теоретичного і практичного характеру, характер опублікованих праць, а також масштаби й різноманіття польових і лабораторних робіт, виконаних дослідником, вважаю, що автор дисертації, Андрій Вікторович Баранник, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата географічних наук зі спеціальності 11.00.05 – біогеографія та географія ґрунтів.

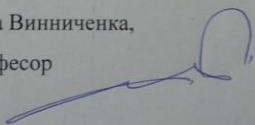
Офіційний опонент:

професор кафедри географії та геоекології

Центральноукраїнського державного педагогічного

університету імені Володимира Винниченка,

доктор географічних наук, професор

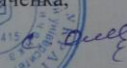
 А.І. Кривульченко

Вчений секретар

Центральноукраїнського державного педагогічного

університету імені Володимира Винниченка,

професор

 С.В. Омеляненко